

הרב נתנאל אוירבך

שיעור הפרשת תרומה בזמן הזה

הקדמה

חזרת ישראל לארצם מלווה בהתעוררות האדמה לקראתם, כדברי הנביא יחזקאל (לו, ח):
'ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא'. אחד מענפי
החקלאות המשגשים הוא ענף הזית, אחד משבעת המינים שהשתבחה בהם הארץ. אחת
השאלות שעולות בתקופת מסיק הזיתים היא, מהי כמות השמן שצריכים להפריש
לתרומה גדולה?

א. הסבר הדין

כדי להבין את העומד בבסיס שאלה זו יש להקדים שתי הקדמות.

1. בין שיעור תורה לשיעור חכמים

בירושלמי (תרומות פ"ד ה"ג) מובאת מחלוקת אמוראים מהי כמות הפרשה בתרומה
מהתורה:

עד כמה אדם פוטר טבלו דבר תורה? רבי יוחנן אמר, אחד למאה כתרומת מעשר...
דרבי ינאי אמר, אפילו אחד מאלף. אמר רבי מנא, לית כאן שיעורא דכתיב ראשית
דגנך תירושך ויצהרך ואפילו כל שהוא.

בבבלי¹ מובאת דעת שמואל התואמת לדעת רבי מנא בירושלמי: 'דאמר שמואל, חיטה
אחת פוטר את הכרי'.² דעה זו הובאה להלכה ברמב"ם (הל' תרומות פ"ג ה"א):
תרומה גדולה אין לה שיעור מן התורה, שנאמר ראשית דגנך כל שהוא, אפילו
חיטה אחת פוטר הכרי.

אמנם מהתורה אין כמות מחייבת וניתן להפריש כלשהו,³ מכל מקום חכמים קבעו שיעור
להפרשת תרומה, כפי שמופיע במשנה בתרומות (פ"ד מ"ג):

1. שבת יז ע"ב; עבודה זרה עג ע"ב; חולין קלז ע"ב.
2. יש לציין לקידושין נח ע"ב, שם הובא שדעתו של שמואל אינה מוסכמת על כולם: 'מר אית ליה
דשמואל, ומר לית ליה דשמואל'.
3. יש שהבחינו בין הפקעה מאיסור טבל שהיא בכלשהו ועליה אמר שמואל את דבריו 'חיטה אחת
פוטר את הכרי' מאיסור טבל, אך למצוות נתינה לכהן יש להפריש יותר מכך, ראה: תוספות רי"ד,
קידושין נח ע"ב ד"ה חיטה: 'ונראה לי לתרץ דבוודאי מצווה ליתן לו דבר חשוב... אבל מיהו אעפ"י
שמצוותו בכך אם אינו רוצה לקיים מצווה זו ותרום חיטה אחת מכל הכרי ניתקן ויצא מידי טבלו אלא
שלא קיים מצוות נתינה; מהר"ם חלאווה, פסחים לב ע"ב ד"ה ואין; משנה למלך, הל' מתנות עניים פ"ו
ה"ז; מהר"צ חיות, גיטין כ ע"א ד"ה תוד"ה דלמא; הרב שלום מרדכי שבדרון (דעת תורה, יו"ד ח"א
פתיחה להל' שחיטה אות לז; שו"ת מהרש"ם, ח"ו סי' קכז ד"ה ובעיקר תירוצו). בשו"ת נודע ביהודה,
תנינא יו"ד סי' רא, הבחין אף הוא בחילוק זה עליו כתב: 'ויש לי לומר בזה דבר חדש לא קדמני בזה

שיעור תרומה: עין יפה - אחת מארבעים, בית שמאי אומרים אחד משלושים. והבינונית - מחמישים. והרעה - משישים.⁴

2. שימושי תרומה

תרומה טהורה מיועדת לכהן טהור לשימושים המקובלים, כגון: אכילה, שתייה וסיכה.⁵ לעומתה, תרומה טמאה מיועדת לשריפה והכהן ובני ביתו יכולים ליהנות ממנה בעת שריפתה, כגון: הדלקת הנר וחימום הבית.⁶

3. בין שיעור לשימוש

כאן מתעוררת שאלה האם בזמן הזה שהתרומה והכהן טמאים עדיין יש להפריש כשיעור חכמים, או שמא יש לשוב לדין התורה בשיעור מינימלי שכן ממילא אין הכהן יכול להשתמש בתרומה? השאלה הבסיסית העומדת לדין היא שאלת היחס בין שיעור תורה לשיעורי חכמים בתרומה טמאה, האם היעדר השימוש המיטבי (אכילה) של הכהן בתרומה מהווה עילה להפקעת שיעורי חכמים וחזרה לשיעור תורה, או שמא גם כשהתרומה טמאה יש להפריש ממנה כשיעורי חכמים. השאלה הבאה שעלינו לברר היא מהו שיעור הפרשת תרומת שמן, שכן אמנם אין הכהן יכול ליהנות מהשמן בשתייה, אך השימוש המותר לו הוא הנאה באמצעות שריפה, ואם כן ייתכן ומחמת כך יש להפריש כשיעור חכמים.

ב. שיעור הפרשת תרומה בזמן הזה

1. כלשהו כדין תורה

כאמור שייכות התרומה לכהן מעניקה לו שימושים רבים, שהיוו עילה לתקנת שיעורי חכמים בהגדלת שיעור ההפרשה. משום כך, פוסקים רבים סוברים שבזמן הזה שהכהן לא יכול לאכול את התרומה מחמת טומאתו יש לשוב לשיעור הפרשת תרומה כדין תורה, כלשון הרב ברוך ב"ר יצחק בעל ספר 'התרומה': 'כיון שלא הייתה ראויה לאוכלה מחמת טומאתה יפרישו מעט, דמן התורה חיטה אחת פוטרת את הכרי'.⁷ כך פסק גם הרמב"ם (הל' תרומות פ"ג ה"א): 'ובזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה, יש לו להפריש כלשהו לכתחילה'.⁸ מלשונו ניכר שהסיבה לחזרה לדין תורה בשיעור הפרשה כלשהו היא

שום מפרש או פוסק, אך יישם אותו רק ביחס לחלה בה יש שיעור מינימלי להפרשה לעומת תרומה שחייב להפרישה גם מפרי אחד וממילא אין צורך מדין התורה להפרשה בכמות גדולה לנתניה.

4. בירושלמי, תרומות פ"ד ה"ג, הובאו מקורות שונים להבחנות אלו.

5. רמב"ם, הל' תרומות פ"א ה"א.

6. רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"ד-הט"ו.

7. ספר התרומה, הל' ארץ ישראל מהדורת פרידמן, עמ' 169. השווה גם לדבריו שם, עמ' 171-172; שם, עמ' 198.

8. כן כתבו: תשובות הרמב"ם (בלאו), סי' שלו; סמ"ג, עשין סי' קלג; מרדכי, הל' ארץ ישראל (מהדורת דיקמן, עמ' ה); הל' ארץ ישראל המיוחס לטור, דין חיוב חלה סעי' יב (כן כתב בקונטרס ארץ ישראל, מהדורת קופפר, קובץ על יד ז [יז, תשכ"ח] עמ' 113); כפתור ופרח (פ"א ד"ה התרומה הוא; פמ"ה ד"ה כבר הקדמתי); טור, יו"ד סי' שלא; שו"ע, יו"ד סי' שלא סעי' יט; לבוש, שם; חרדים, מצוות התלויות

משום שבזמן הזה הכהן אינו יכול לאכול את התרומה וכל ייעודה הוא שריפה ולכן יש לשוב לדין התורה בהפרשת שיעור כלשהו. לשיטה זו, שיעורי חכמים להפריש יותר משיעור כלשהו נאמרו ביחס לתרומה טהורה שאותה הכהן יכול לאכול, אך בזמן הזה שאפשרות האכילה אינה קיימת יש להפריש כלשהו כדין תורה.⁹

2. הפרשה כשיעור חכמים

פסק ההלכה של הרמב"ם קנה שביתה במנהג העם בהפרשת תרומות ומעשרות בזמן הזה בארץ ישראל, כפי שהעיד הרב יהוסף אשכנזי¹⁰ שהגיע לעיר צפת וראה את מנהג הפרשת תרומות ומעשרות, כאשר העם היו מפרישים תרומה בשיעור תורה, כלשהו, כדעת הרמב"ם:

כך נהגו העם ונמשכו אחריהם כל הבאים אחריהם מגדולם ועד קטנם, כי מנהגם כן הוא שבתחילה נוטלים לתרומה גדולה חיטה אחת או טיפה אחת ושופכים אותה בצד החבית.¹¹

הוא שולל מנהג זה בחריפות:

ובודאי כל מי שיש בו דעת יבין את זאת אם ראוי לסמוך על מנהגים כאלו או על מי שיש להם מנהגים כאלו, כי התרומה אע"פ שאמרו רבותינו חיטה אחת פוטר את הכרי מ"מ לא אמרו שמצווה לעשות כן, כי אע"פ שהולכת לאיבוד צריכה שיעור.

בדבריו הוא לא מציין את השיעור המתבקש, שהרי בתקנת חכמים ניתנו שלושה שיעורים: 'עין יפה' (1/40), 'עין בינונית' (1/50) ו'עין רעה' (1/60). את השיעור המדויק מצאנו בדברי ה'כפתור ופרח' (פמ"ה ד"ה גם אביא) שהביא את דברי רבו 'טהור קודש מה"ר אליעזר זצק"ל,¹² שגם בזמן הזה יש להפריש תרומה כשיעור 'עין בינונית' (1/50): דלא סגי בחיטה אחת נמי, שכל התרומות שמפרישין טמאות צריך ליתן לכהן כדינם אחד מחמישים ולא סגי בחיטה אחת. ואע"ג דאמר שמואל דבר תורה חיטה

בארץ פנ"ב אות יד; רדב"ז, הל' תרומות פ"ג ה"א; שם ה"ג; של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קיח-קיט.

9. רדב"ז, הל' תרומות פ"ג ה"א ד"ה ובזמן; ש"ך, יו"ד סי' שלא ס"ק ל; בית הלל, שם ס"ק ב; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ג ה"ג ס"ק יט.

10. אודותיו, ראה: הרב צבי הלוי איש הורוויץ, 'תולדות ר' יהוסף אשכנזי התנא מצפת', סיני ז (תש"א) עמ' שיא-של. על חסידותו ותורתו, ראה: אברהם משה לונץ, ירושלים ב (ירושלים תרמ"ז), עמ' 145, שהביא שנקרא גם רבי יוסף מוורונא. על הכינוי 'תנא' כתב החיד"א, שם הגדולים מערכת גדולים אות י [ק"ב]: 'היו קורין אותו תנא שהיה שונה המשניות בניגון'. למקורות נוספים אודותיו, ראה: הרב יואל פרידמן, 'מחלוקת המב"ט ובית יוסף בענין פירות הגוי בשביעית והפולמוס סביבה', התורה והארץ ח, עמ' 129-130.

11. בתוך: שו"ת הרב בצלאל אשכנזי, סי' ב. תשובה זו היא של הרב יהוסף אשכנזי, ראה: דרישה, יו"ד סי' שלא סוף אות יא; הרב צבי הלוי איש הורוויץ, 'תולדות ר' יהוסף אשכנזי התנא מצפת', סיני ז (תש"א) עמ' שכז הערה כז. על מנהגי נתינת מעשר עני, ראה במאמרי 'נתינת מעשר עני במגזר החקלאי - סקירה הלכתית-היסטורית', אמונת עתיך 130 (שבט תשפ"א) עמ' 43-44.

12. אודותיו, ראה: כפתור ופרח, הוצאת בימ"ד להלכה בהתיישבות ח"א עמ' 19-20. ניתן להביא מקור קדום יותר, מהלכות גדולות, סי' עג הל' בכורות ד"ה עשר בגבולין, הוצאת מכון ירושלים עמ' תרע: 'תרומה... הוה מפריש מן כריה תרומה ויהיב לכהן שיעור תרומה עין יפה אחד מארבעים'.

אחת פוטרות, מ"מ אסמכוה רבנן אקרא וחייב ליתן בטומאה כמו בטהרה והוא יעשה ממנה מה שירצה.

גם הגר"א מ"מאן בשיטת הרמב"ם, ובביאורו לירושלמי חרג מפירושו, והאריך לדחות את שיטת הרמב"ם:

גבי תרומה אין לעשות כאותן שסוברין כיון דהשתא הולך לאיבוד אוקמינן אדאורייתא דחיטה אחת פוטרת את כל הכרי, דהא אמרינן בהדיא במתניתין תרומה טמאה אחד משישים אף שהיא הולכת לאיבוד.¹³

כוונתו להקשות מדברי הירושלמי (ביכורים פ"ג ה"א) והתוספתא (תרומות פ"ה ה"ז) ששיעור תרומה טמאה הוא 1/60 כדין חכמים: 'תרומה טמאה אחד משישים', משום שאין הכהנים מקפידים עליה. מבואר אם כן, אף שייעודה של תרומה טמאה לשריפה מכל מקום יש להפריש כשיעור חכמים 1/60 ולא כשיטת הרמב"ם. ברם, יש להעיר מדבריו של הגר"א עצמו בהגהותיו ל'שלחן ערוך', שם הוא העמיד את קושייתו זו על ה'שלחן ערוך' (יו"ד סי' שלא סעי' יט) שפסק כדעת הרמב"ם: 'תרומה גדולה בזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה, שיעורה כל שהוא'. אך בעוד שבביאורו לירושלמי הקושי היווה את בסיס התנגדותו לפסק הרמב"ם, הרי שבהגהותיו ל'שלחן ערוך' הוא מיישב קושי זה:

ואע"פ שבתוספתא וירושלמי אמרו שתרומה טמאה אחד משישים... היינו בזמניהם שהייתה תרומה נאכלת, משא"כ עכשיו שאין שום תרומה נאכלת.¹⁴

לדבריו, הסיבה לפסק הרמב"ם ו'השלחן ערוך' נובעת מכך שבזמן הזה שאין תרומה נאכלת לכהן, אין להפריש אלא כשיעור של תורה ולא כשיעורי חכמים. ה'חזון איש' (שביעית סי' ה ס"ק ד"ה ד"ה ומ"מ), למד שמגמת הגר"א להסביר את דברי ה'שלחן ערוך' אך את דעת עצמו לא נדע, כלשונו: 'בעיקר הדין לא גילה לנו הגר"א ז"ל דעתו'.¹⁵ ברם, אם אכן הערת הגר"א אינה משקפת את דעתו האישית הרי שניתן ללמוד עליה מביאורו לירושלמי, שהובא לעיל, ולדעתו יש להפריש בזמן הזה כשיעור חכמים 1/60.¹⁶

13. גר"א, ביאור לירושלמי מעשר שני פ"ד ה"א ד"ה עד כדון.

14. גר"א, ביאור לשו"ע, יו"ד סי' שלא ס"ק לה.

15. על היחס בין דברי הגר"א בביאורו לשו"ע לפירושו על הירושלמי, יש לציין את קביעת החזו"א, ערלה סי' ב ס"ק ה, שדברי הגר"א בהגהותיו לשו"ע מבוססים יותר, כלשונו: 'ודברי הגר"א בביאורו הן עיקר שהן כתי"י הגר"א ז"ל', בשונה מדברי הגר"א לירושלמי שהם כתבי תלמידיו. ברם, קביעה זו של החזו"א נסתרת מדברי עצמו במקום אחר (חזו"א, שביעית סי' ד ס"ק ד ד"ה ועובדא; שם סי' כ דין שביעית בשדות נכרים ד"ה הנה בסה"ת) שהעדיף את דברי הגר"א בביאורו לירושלמי ביחס לסוגיית קניין הגוי בארץ ישראל להפקעת קדושת הארץ למצוותיה, אחד מהיסודות ההלכתיים השוללים את ה'יתר המכירה' בשמיטה, על פני דבריו בביאורו לשו"ע שם משתמע אחרת. עוד על היחס בין הגהותיו לירושלמי להגהותיו לשו"ע, ראה: ירון זילברשטיין, 'הגהות וביאורי הגר"א לתלמוד הירושלמי העיסוק בנוסח והבנת הלשון', בתוך: תלמידי הגר"א בארץ ישראל - היסטוריה, הגות, ריאליה (תשע"א) עמ' 163-131. ביחס להגהות וביאור הגר"א לירושלמי זרעים בפרט, ראה: ישרון ד (תשרי תשנ"ט) עמ' מג-עז. על יחסו של החזו"א לגר"א כאחד מהראשונים, שיש לקבל את דבריו ללא עוררין, ראה: בנימין בראון, החזון איש: הפוסק, המאמין ומנהיגי המהפכה החרדית, ירושלים תשע"א עמ' 461.

16. כן כתב חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פ"י סעי' טו, לדעה זו.

ג. שיעור הפרשת תרומה טמאה

1. דעת הרדב"ז

כאמור, לדעת הרמב"ם בזמן הזה שיעור הפרשת תרומה הוא כלשהו כדין תורה, כלשונו: 'ובזמן הזה שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה, יש לו להפריש כלשהו לכתחילה'.¹⁷ הקושי העומד כלפי פסק הלכה זה הוא מדברי הירושלמי (ביכורים פ"ג ה"א) והתוספתא (תרומות פ"ה ה"ז), שם מבואר ששיעור תרומה טמאה הוא 1/60 כדין חכמים: 'תרומה טמאה אחד משישים', משום 'שאיין הכהנים מקפידים עליה', קושי שהכריח את הגר"א בביאורו לירושלמי להתנגד לפסק הרמב"ם.

אך יתרה מכך, דברי הירושלמי והתוספתא נפסקו ברמב"ם (הל' תרומות פ"ג ה"ג) עצמו: 'כל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה... ניטלת לכתחילה אחד משישים... תרומה טמאה'.¹⁸

א"כ מדוע פסק הרמב"ם שבזמן הזה יש להפריש תרומה בשיעור כלשהו משום 'שהיא עומדת לשריפה מפני הטומאה', הרי כל שימושי תרומה טמאה בשריפה ומ"מ יש להפריש כשיעור חכמים 1/60?

כשנבקש לחדד את הקושי על שיטה זו של הרמב"ם, עלינו לשוב לשימושי התרומה, שכן אמנם תרומה טמאה לא ניתנת לאכילה ותכליתה היא שריפה אך מ"מ הכהן יכול ליהנות בה בעת השריפה, כגון חימום הבית, הסקה תחת תבשילו, הדלקת הנר וכדו', א"כ מדוע שלא נתייחס לשימושים אלו כדי להגדיל את שיעור הפרשה?

הרדב"ז (הל' תרומות פ"ג ה"ג)¹⁹ מיישב את 'הסתירה' ברמב"ם, ולדבריו שיעור הפרשת תרומה טמאה 1/60 היה נוהג אף בזמן בו הייתה טהרה בישראל, אז הבחינו חכמים בין תרומה טהורה ששיעורה 1/40 לתרומה טמאה ששיעורה 1/60, 'אבל בזמן הזה שהכל בטומאה העמידוה על דין תורה' ששיעורה כלשהו משום שאין לכהן הנאת אכילה.²⁰ לפיכך מה שכתב הרמב"ם ששיעור הפרשת תרומה טמאה הוא 1/60, היינו בזמן בו שרתה הטהרה בישראל, אבל בזמן הזה שאין כל תרומה טהורה יש לשוב לדין התורה בהפרשת כלשהו. דברי הרדב"ז עשירים במקום אחר, בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשלא)

17. רמב"ם, הל' תרומות פ"ג ה"א.

18. אף על פי שיש הנאה לכהנים בתרומה טמאה, להדלקת הנר והסקת התנור (ראה: רמב"ם, הל' תרומות פ"ב ה"ד), מכל מקום לא הצריכו לתת בעין יפה (1/40) כדברי הרש"ס, ביכורים פ"ג ה"א ד"ה תרומה, שאין זה אלא רווח מועט אזי 'לא חשיב עין רעה בשישים'; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ג ה"ג ס"ק יט. ר"ש ליברמן, תרומות פ"ה עמ' 359 ציון 26, דייק מלשון התוספתא שמדובר על תקנת חכמים שאף שיש שימושי הנאה לכהן בתרומה טמאה, מכל מקום קבעו חכמים שיעור של 1/60 ולא יותר, וזו לשון התוספתא: 'כל תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה כגון תרומת הכליסין והחרובין ניטלת אחד משישים, ותרומה טמאה ניטלת אחד משישים'. הפרדת 'תרומה טמאה' מ'תרומה שאין הכהנים מקפידין עליה' מלמדת ששיעור הפרשת תרומה טמאה אינו משום שאין הכהנים מקפידים עליה, אלא היא תקנת חכמים מיוחדת.

19. כן כתבו: ספר התרומה, הל' ארץ ישראל (מהדורת פרידמן, עמ' 172) בתירוץ הראשון; חרדים, מצוות התלויות בארץ פנ"ב אות יד; של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קיה; גר"א, לשו"ע י"ד סי' שלא ס"ק לה ד"ה תרומה. לביאור נוסף, ראה: מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ג ה"ג אות א ד"ה ומיהו.

20. רדב"ז, הל' תרומות פ"ג ה"א ד"ה ובזמן.

כאשר הוא מתאר את 'סדר הפרשת תרומות ומעשרות בירושלים'. לדבריו, הסיבה שבזמן הזה יש להפריש כלשהו כדין תורה היא מפני שאין נותנים את התרומה לכהן מחשש תקלה שמא יאכלה:

עוד דע, כי אע"פ שהתרומה היא טמאה ניתנת לכהן שנאמר נתתי לך את משמרת תרומותי וכו', הני-מילי בזמן שהוא טהור, אבל האידנא שכולם טמאים אין נותנים להם תרומה לא טמאה ולא טהורה שמא יבוא לידי תקלה, ושורפין אותה או משליכה לאיבוד במקום שלא יבואו בה לידי תקלה.

במאמרי בגיליון הקודם²¹ התמודדתי עם דברי הרדב"ז והבאתי את דברי הפוסקים²² שסברו שגם בזמן הזה שהכהנים טמאים ואינם יכולים לאכול את התרומה, יש לתת להם את התרומה שישתמשו בה באופנים המותרים בטומאה, כגון הנאה בשריפה, ואין לחוש לתקלה. מכל מקום נמצאנו למדים משיטת הרדב"ז שבזמן הזה שיעור הפרשת תרומה טמאה הוא כדין תורה, כפי שפסק הרמב"ם, למרות יכולת השימוש במינים מסוימים בעת שריפת התרומה. בביאור שיטה זו נראה הסברו של הרב אלעזר אזכרי, המבאר שהקביעה שבזמן הזה יש לשוב לדין התורה ולהפריש רק כלשהו היא תקנת הגאונים²³ שביטלו לגמרי את השיעור שקבעו חכמים ולכן גם בתרומה כזו שהכהן יכול ליהנות ממנה בשריפה יש להפריש כלשהו כדין התורה.²⁴ מדברים אלו מבואר שבזמן הזה אין חייבים להפריש תרומה יותר משיעור של תורה, כלשהו, ואין להבחין בין מינים כאלו שיש לכהן שימוש מותר לבין מינים כאלו שאין לו יכולת שימוש כלל, שכן מדובר על הפקעת שיעורי חכמים.²⁵

2. דעת ה'חזון איש'

על שיעור הפרשת תרומה בזמן הזה כשיעור תורה ניתן ללמוד גם מדברי ה'חזון איש' שעסק בנתינת התרומה. לדעת ה'חזון איש' (הל' שביעית ס"ה ס"ק יב) יש להימנע בזמן הזה לתת תרומות לכהן,²⁶ משום שנתינתן לכל כהן הנוהג במנהגי כהונה ללא עדות על כך מהווה פגיעה בייחוס הכהנים, כי יתערבו זרים שיחפצו בטובת הנאה זו. וזו לשונו:

וכיון שאין ב"ד מדקדקין שלא יעלה לנשיאת כפים ולתורה ע"פ עצמו, ראוי שלא ליתן להם לאותן שעולין ע"פ עצמן. וכיון שכבר חלפו דורות שעלו ע"פ עצמן וכן נוהגין עכשיו, אין ראוי ליתן להם. וכמדומה שכן נוהגין, שכל אחד שורף תרומתו

21. 'נתינת תרומה לכהן בזמן הזה', אמונת עתיך 141 (תשרי תשפ"ד) עמ' 44.

22. שם, הערות 23-24.

23. ייחוס זה לגאונים מופיע גם בכפתור ופרח, פ"א ד"ה התרומה הוא, בשם 'רוב הגאונים'; של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קיח-קיט. על ייחוס דין זה לגאונים, ראה: ספר התרומה, הל' ארץ ישראל (מהדורת פרידמן, עמ' 169 הערה ל).

24. חרדים, מצוות התלויות בארץ פנ"ב אות יד. כן כתב של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קיח.

25. שו"ת הלכות קטנות, ח"ב סי' קמג; ברכי יוסף, יו"ד סי' שכב ס"ק ב; האדר"ת, אחרית השנים פ"ה אות ט; מעדני ארץ, הל' תרומות פ"ג ה"א אות א ד"ה אולם; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ג ה"א ס"ק ט. ראה גם במקורות שהובאו לעיל הערה 8.

26. לדבריו יש להימנע מלתת גם מעשר ראשון ללוי, ראה על כך במאמרי 'אכילת מעשר ראשון ומעשר עני', אמונת עתיך 132 (תמוז תשפ"א), עמ' 34-41.

וחלתו בארץ ישראל ואינו נותנו לכהן... והלכך כיון שאין בידינו להעמיד הדת על תילה, ראוי שלא ליתנן.²⁷

לאור דבריו שאין נותנים בזמן הזה כל תרומה לכהן, כתב הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, הל' תרומות פ"ג ה"א ציון ההלכה ס"ק טז), שממילא שיעור הפרשת התרומה הוא כדין תורה, כלשונו: 'בזמנינו שאין נוהגין כלל ליתן לכהן... לא שייך זה'. ברם, הסיבה אותה עורר ה'חזון איש' להיעדר נתינת תרומה לכהן בזמן הזה משום ייחוס הכהנים, אינה עולה בקנה אחד עם פסיקת הרמ"א (יו"ד סי' שלא סעי' יט): 'ונותן בזמן הזה לכל כהן שירצה... ואפילו אינו מיוחס רק שמוחזק בכהן'.²⁸ נמצא אם כן, שגם בזמן הזה קיימת חובת נתינה לכהן, ולכן ייתכן שבמינים שיש לכהן שימוש, כגון שמן להדלקת הנר, יש להפריש תרומה כשיעור חכמים.

ד. שימושיות התרומה כקובעת שיעורה

לאחר שמצאנו שתי גישות מנוגדות ביחס לשיעור הפרשת תרומה בזמן הזה,²⁹ בהן אין הבחנה בין המינים השונים, עלינו להציג את הדרך האמצעית המבחינה בשיעור ההפרשה בין מינים שאין בהם לכהן יכולת שימוש בהיתר לבין מינים שיש לו בהם יכולת שימוש בהיתר. בשו"ת מהרי"ט (ח"א סי' פה) דן במנהג שהיה רווח בזמנו להפריש כלשהו לתרומה גדולה: 'ראיתי ונתון אל לבי על מה שנהגו העולם בעניין הפרשת המעשרות שמוציאין כלשהו תרומה גדולה'. לדבריו, כאשר אין לכהן שימוש מעשי בתרומה מצטמצמת ההפרשה לשיעור כלשהו כדין תורה, אך אם יש לו שימוש בתרומה אף שטמאה היא יש להפריש כתקנת חכמים:

ומה שנהגו העולם עכשיו להפריש תרומה גדולה כלשהו כשמואל דאמר חיטה אחד פוטרת את הכרי, זהו לפי שהיא תרומה טמאה והולכת לאיבוד ואין אנו נותנים אותה לכהן מוקמינן לה אדאורייתא.

בהמשך הוא מבאר את הסיבה לכך:

ואפילו גבי חלה דחזיא לכהן להסיקה תחת תבשילו אין אנו מפרישין אלא כל שהוא מזה הטעם, דכהנים אסחוי מסחי דעתייהו מינה דלא חשיבא עלייהו להסיקה תחת תבשילם. וכן בתרומת יין, אע"ג דחזיא לכהן לזילוף אין זילוף עכשיו נהוג אצלנו ולא קפדי כהני בהכי.³⁰

27. ראה גם: חזו"א, הל' שביעית סי' ה ס"ק ד ד"ה עוד צריך טעם; שם ס"ק יב ד"ה ויש לעיין; הל' דמאי סי' ב ס"ק ו; דרך אמונה, הל' תרומות פ"ו ה"ב ס"ק יט; קונטרס בהל' תרומות ומעשרות, דרך אמונה ח"ג עמ' 754.

28. ראה במאמרי 'נתינת תרומה לכהן בזמן הזה', אמונת עתיד 141 (תשרי תשפ"ד), עמ' 40-46.

29. ראה: חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פ"י סעי' טו, שהביא את שתי השיטות וקרא להן בשם 'מחמירים' להפריש כשיעור, ו'מקילים' להפריש כלשהו.

30. בהבחנה זו בין תרומה שמיועדת לאכילה שאין לכהן שימוש בה והוא מסיח דעתו וממילא אין חובת נתינה, לבין תרומה שיש לכהן שימושים שונים, יש ליישב את סתירת הרמ"א - לגבי נתינת תרומות לכהנים בזמן הזה כתב (יו"ד סי' שלא סעי' יט): 'ונותן בזמן הזה לכל כהן שירצה... ואפילו אינו מיוחס רק שמוחזק בכהן'. ואילו לגבי נתינת חלה כתב (או"ח סי' תנז סעי' ב) שאין לתת כיום לכהנים משום שאין מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן. על כך תמה בשו"ת נודע ביהודה, מהדו"ת יו"ד סי' רא:

לדבריו, היעדר שימוש מעשי בתרומה מהווה עילה להפרשה כשיעור כלשהו. ברם, במינים שיש בהם לכהן יכולת שימוש מותרת ומשמעותית, כגון הדלקת נר בשמן תרומה, שיעור הפרשה הוא כתקנת חכמים:

אבל בתרומת שמן, נראה בעיני שאין טעם לפטור עצמינו משיעור תרומה כדי לקיים מצוות נתינה לכהן, דודאי חזיא ליה להדלקת הנר וחשובה עליה דסתם שמן להדלקה קאי וקפיד עליה.³¹

לשיטה זו אין הפקעה לתקנת חכמים בשיעור הפרשת תרומה טמאה, אלא רק במינים שונים שאין בהם לכהן אפשרויות שימוש, אך במינים שיש בהם שימוש מותר, כגון שמן להדלקת הנר, יש לשוב לשיעורי חכמים.³² ניתן לסייע להבנה זו המתבססת על הקפדת הכהן ושימושיו הקובעת את שיעור הפרשה, מדברי הירושלמי (ביכורים פ"ג ה"א) שקבע ששיעור הפרשת תרומה טמאה הוא 1/60 כדין חכמים: 'תרומה טמאה אחד משישים', והנימוק הוא: 'שאיין הכהנים מקפידים עליה'. נראה שהשיעור הנמוך במדרג שיעורי חכמים נקבע לאור הקפדת הכהנים בשימושי התרומה, שכן שימושיה של תרומה טמאה מוגבלים יותר משימושיה של הטהורה.³³ אך מכל מקום ניתן ללמוד מכך יסוד הלכתי, כדברי המהרי"ט, ששיעור הפרשה נקבע על פי שימושי הכהן במינים השונים.

סיכום

ראינו ששיעור הפרשת תרומה גדולה מהתורה הוא כלשהו ואילו חכמים קבעו מדרג (1/40-1/60) כפי ראות עיניו של האדם. הדיון שנערך בראשונים ובפוסקים הוא בשאלה האם גם בזמן הזה שאין לכהן שימוש מיטבי בתרומה יש לשוב לדין התורה בהפרשת כלשהו, או שמא עדיין יש לשמור על שיעורי חכמים. בניגוד לשיטות שאינן מבחינות במינים השונים והיכולת השימושית הנוספת שיש לכהן בתרומה טמאה, ראינו את דעת

³¹ ומצווה ליתן טעם הגון מדוע נשתנה דין חלה בזמן הזה שכתב רמ"א... לעניין נתינה לכהן, למה גרע שם נתינת חלה מעניין תרומה גדולה'. לפי דברי המהרי"ט נראה שההבדל נעוץ בשימושיות התרומה עבור הכהן - החלה מיועדת לאכילה ומכיוון שאין הכהן יכול לאוכלה הוא מתייחס מקבלתה ולכן פקעה מצוות נתינתה, לבין תרומה במינים שיש בהם לכהן אפשרויות הנאה מותרות, כהדלקת הנר, שלא פקעה חובת נתינה עבורו. ראה עוד במאמרי 'נתינת תרומה לכהן בזמן הזה', אמונת עתיך 141 (תשרי תשפ"ד) עמ' 42-43.

³² כן כתבו: שו"ת המבי"ט, ח"ג סי' מז; שירי כנסת הגדולה, הגהות הטור יו"ד סי' שלא אות כג; של"ה, שער האותיות אות הקו"ף קדושת האכילה א אות קלא; ארץ חיים (סתהון), יו"ד סי' שלא סעי' ד ד"ה ואם לקחן; חכמת אדם, שערי צדק שער מצוות הארץ פי"א סעי' א; דברי ישראל, הערות על חכמת אדם, שער מצוות הארץ פי"ד אות ז, ביחס לחלה; השווה לדבריו שם פי"א אות ג, ביחס לתרומה; ארץ חפץ, הל' תו"מ נתיב ד נתיב ים ס"ק לז; המעשר והתרומה (פ"א סעי' יד בית האוצר ס"ק כח; שם סעי' יז הערה 1); הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (ספר ארץ ישראל, עמ' ככו סעי' ב; עיר הקדש והמקדש, ח"ג עמ' סח סעי' ה; שם עמ' מ); כרם ציון השלם, ח"ג הלכות פסוקות פי"ט סעי' יב.

³³ במעדני ארץ, הל' תרומות פ"ג ה"א אות ד ד"ה ועיין, הרחיב דעה זו גם ביחס להפרשת תרומת שעורים ושיבולת שועל, שיש להפריש תרומה בשיעור שקבעו חכמים (1/50), משום שמינים אלו 'עומדים לבהמה כמו לאדם'. בדברינו לא התייחסנו לנתינת תרומה טמאה בזמן הזה לבהמת כהן, משום רוחב הנושא עליו יש לדון במאמר נפרד. להרחבה בנושא זה, ראה: תרומות הארץ, ח"א פ"ב הי"ד-ה"ט"ו אות ב.1.

³³ רש"ט, ביכורים פ"ג ה"א ד"ה תרומה.

המהרי"ט שהבחין בין תרומה שיש לכהן שימוש בה, כשמן להדלקת הנר, שאותה יש להפריש כשיעורי חכמים, לבין מינים אחרים שאין לכהן יכולות שימוש והוא אינו מקפיד על כך ולפיכך שיעור הפרשה כדין תורה, כלשהו. אמנם המהרי"ט והפוסקים בעקבותיו לא ציינו בדבריהם את כמות הפרשה (1/60-1/40) רק ציינו שאין להפריש כלשהו כדין תורה, אך ייתכן ומכיוון שמדובר על תרומה טמאה יש להפריש 1/60, שהוא השיעור שנקבע בירושלמי³⁴ ובתוספתא.³⁵ מנגד יש לטעון, שהנימוק שהובא לשיעור מופחת זה הוא משום 'שאינן הכהנים מקפידים עליה', אך במקום בו הכהנים מקפידים משום השימוש להדלקת הנר, ייתכן שיש להפריש שיעור גבוה יותר.

הנהיות מעשיות

1. רצוי להפריש תרומה גדולה בשיעור של 1/60 מכלל השמן, בנוסף לתרומת מעשר (1% מכלל השמן).
2. את התרומה ותרומת המעשר יש להניח בכלי ולרשום עליו 'תרומה טמאה להדלקת הנר'.
3. לפני אמירת הנוסח, יש לגעת בשמן כדי לטמא אותו.
4. לאחר סיום אמירת נוסח הפרשה, יש לתת את הכלי ובו התרומות לכהן עבור הדלקת נרות שבת והדלקת נרות חנוכה (לא את נר השמש).³⁶

34. ירושלמי, ביכורים פ"ג ה"א.

35. תוספתא, תרומות פ"ה ה"ז.

36. ראה מה שהתבאר בהרחבה בתרומות הארץ, ח"ב פי"א הי"ח.